

Kauan kaivattu viron kielioppi

HANNU REMES *Viron kielioppi*. WSOY. Porvoo—Helsinki—Juva 1983. 288 s.

Viron kielestä kiinnostuneet suomalaiset ovat jo kauan kipeästi kaivanneet nykyaikaista juuri heille tarkoitettua suomenkielistä viron kielioppia. Sellaisen kirjan puute on vaikeuttanut myös viron kielen opettajien työtä Suomessa. Nyt tällainen teos on saatu ja se on ollut jo jonkin aikaa käytössä. Teoksen on laatinut Jyväskylän yliopiston lehtori Hannu Remes, jonka työssä viron kielen tutkimus ja opetus on ollut vuosia tärkeällä sijalla. Hän on niitä harvoja suomalaisia kielitieteilijöitä, jotka ovat viime aikoina aktiivisesti toimineet suomen ja viron kontrastiivisen tutkimuksen parissa. Tällaisen tutkimustyön päätavoitteita on kehittää edelleen suomalaisille tarkoitetun vironopetuksen metodiikkaa. Aihepiiriin kuuluvista Hannu Remeksen viimeaikaisista kirjoituksista mainitsen kaksi: »Soome ja eesti keele sõnamuutmise erinevusi» (Suomen ja viron sanantaivutuksen eroja; *Keel ja Kirjandus* 1983 s. 679—682) sekä »Eräistä viron verbien taivutustyypeistä» (Lähivertailuja: suomalais-virolainen virheanalyysiseminaari Mekrijärvellä 2.—3. 5. 1985, *Turku* 1985, s. 38—51).

Viron kieliopin alkusanoista käy ilmi, että tekijä on tarkoittanut sen ensi sijassa yliopiston kurssikirjaksi; samalla se soveltuisi myös opintopiirien ja itseopiskelijain käyttöön. Onkin luonnollista, että suomalaisille tarkoitettu viron kielioppi painottaa ja tulkitsee eri kielioppiseikkoja monissa kohdin toisin kuin virolaiset kieliopit. Hannu Remes on oppikirjatyössään saanut apua mm. virolaisilta tutkijoilta ja opettajilta.

Kirjan alussa on lyhyt asiallinen yleiskatsaus viron asemaan itämerensuomalaisten kielten joukossa, sen puhujamäärään, murrejakoon, vanhimpiin muistiinpanoihin, kirjakielen kehitysvaiheisiin ja virota Virossa ja Suomessa käytettyihin nimityksiin (s. 10—15).

Äänneopin (s. 17—45) ääntämys- ja oikeinkirjoitusseikat on valikoitu hyvin perustein ja esitetty selkeästi. Remes on oikeassa väittäessään, että *z* ja *ž*, jotka esiintyvät vain vierassanoissa, ääntyvät niissä soinnittomina [s, š] tai ns. leenissibilanteina [Z, Ž] (s. 26). Hänen mukaansa johdonmukaisempaa olisi käyttää merkintöjä *garaažki*, *loožki* kuin viron oikeakielisyyssanakirjan vaatimia *garaažgi*, *loožgi* (s. 29). Tähän voi yhtyä: kyseessä onkin lähinnä soinniton konsonantti, ja sellaisen jäljessä kuuluukin käyttää liitepartikkelivarianttia *-ki* (eikä *-gi*). (Eri juttu on, siirrytäänkö Virossa joskus sellaiseen johdonmukaisempaan käytäntöön nykyisen käytännön *garaažgi*, *loožgi* sijasta.)

Tämä ei kuitenkaan oikeuta käyttämään asianomaisten kirjaimienkin niminä seuraavia asuja, kuten Hannu Remes tekee: »*z* (= see) *ž* (= šee)» (s. 17). Kirjainten *z* ja *ž* nimissä pyritään käytännössä kyllä ääntämään soinnillinen alkukonsonantti: [zê, žê]. Kirjaimen nimessä »*w* (= kaksikwee l. topeltvee)» näkyvä *-w* on varmaan kirjoitus- tai painovirhe.

Aivan onnistuneena ei voi pitää seuraavaakaan kohtaa: »Erittäin tavallisia ovat kahden konsonantin yhtymät. Niissä on molemmat jäsenet äännettävä huolellisesti. Esim. *lõng*, *vihk*, *kohv*, *jätk*, *kolm*, *vaist*, *rühm*, *rähn*, *rõõsk*» (s. 29). Jos tällaista suositusta noudattaa sanoissa *kohv*, *rühm*, *rähn*, ts. ääntää sananloppuiset konsonantit selvästi ja siis soinnillisina, on tuloksena viron yleiskielen kannalta luonnoton ääntämys. Menettäväthän viron soinnilliset konsonantit *l*, *m*, *n*, *r*, *v* sanan lopussa soinnittoman konsonantin jäljessä soinnillisuutensa (enemmässä tai vähemmässä määrin): [*kohV*, *rühM*, *rähN*]. Soinnillinen ääntämys tulee kyseen vain jonkinlaisessa sanelussa, esim. koulutunnilla. Suomalaisille tarkoitetussa kieliopissa olisi ollut hyvä puuttua tähän seikkaan, jotta välttyttäisiin virheelliseltä ääntämykseltä kokonaisessa joukossa sanoja: *ahv*, *jõhv*, *kehv*, *käsn*, *lehm*, *lõhn*, *mahl*, *pahn*, *pohl*, *rütm*, *tahm*, *vihm* ym.

Viron mutkikasta sanakestosysteemiä esitellessään kirjoittaja on onnistunut keksimään useitakin hyviä nyrkkisääntöjä, joiden avulla lukija voi helposti määrittää monen hankalan sanan keston (s. 42—45). Kiitettävä on kirjan tapa merkitä viron sanan kesto ennakoivasti ja havainnollisesti sananetisellä, rivinyllisellä numerolla, esim. ²*ladvad* 'latvat', ³*vaagnad* 'vadit'. Virolaiset kieliopit ja sanakirjat käyttävät useimmiten huomattavasti vaikeammin havaittavia merkitsemistapoja. Numeroindeksiä on Lauri Posti v. 1965 esittänyt viron yksinkertaistettuun fonologiseenkin transkriptioon (ks. kirjasta FU-transkription yksinkertaistaminen, Castrenianumin toimitteita 7, 1973, s. 34).

Muotooppi (s. 46—172) alkaa astevaihtelun tarkastelulla, joka luontevasti tähän soveltuukin. Sanaluokkien ja vartaloiden lyhyen luonnehdinnan jälkeen siirrytään nominintaivutukseen. Virolaisten sijojen muodostus on niin mutkikas, ettei ole toivoa selvittää siitä tuntematta seitsemää tavanmukaista deklinaatiota runsaine tyypisanoineen. Kerrottuaan lyhyesti adjektiivien komparaatiosta Remes kiinnittää syystäkin aika paljon huomiota numeraaleihin ja niiden käyttöön. Vielä enemmän tilaa vie pronomien tarkastelu: viron pronominit poikkeavat usein suomalaisista pronomineista niin asultaan kuin käytöltäänkin. Siksi viron pronominisysteemin esittely suomalaisille onkin työlästä. Pronominien semantiikassa ja käyttötavoissa on runsaasti hienoja vivahde-eroja, joiden esittely tässä kieliopissa ei ole tarpeellista eikä mahdollistakaan. Kieliopissa todetaan aivan oikein, että persoonapronominien lyhempiä muotoja käytetään lausepainottomassa asemassa, pitempiä sen sijaan lausepainollisessa mutta myös lausepainottomassa asemassa. Olisi ehkä kuitenkin kannattanut mainita, että monikon 1. ja 2. persoonan genetiivissä suositaan lausepainottomassa asemassa nimenomaan pitempiä muotoja. On siis kyllä totta, että persoonapronominin ollessa lausepainoton voi sanoa sekä *Me elame Tallinnas ja me*

pere on suur että *Meie elame Tallinnas ja meie pere on suur*, mutta kaikkein tavallisinta on kuitenkin *Me elame Tallinnas ja meie pere on suur*. Tällä tavoin pyritään ilmeisesti tekemään kielessä ero monikon 1. ja 2. persoonan nominatiivin ja genetiivin välillä.

Verbien tarkastelun Hannu Remes aloittaa aiheellisesti nominaalimuotojen esittelyllä: on todella syytä tuntea infinitiivit ja partisiipit, jotta voitaisiin saada aikaan verbien taivutusmuotoja. Esityksestä löytyy runsaasti lyhyitä ja havainnollisia viron ja suomen muotojen käytön vertailuja, esim. viron *tud*-partisiippi — suomen ns. agenttipartisiippi: *tüdruku loeutud romaanis* — *tytön lukemassa romaanissa* (s. 125). Verbin finiittimuotojen puolella kiinnittää huomiota mm. epäsuoran tapaluokan (esim. *ma lugevat* 'muka luen; kuulun lukevan, kuulemma luen; luen') tiivis mutta virolaisiinkin kielioppeihin verrattuna poikkeuksellisen runsastietoinen käsittely (s. 130—131). Samoin kuin nominintaivutuksessa myös verbintaivutuksessa on tavanomaisten taivutusluokkien tuntemus välttämätöntä. Kirjoittaja esittääkin neljä konjugaatiota, kustakin aika monia tyyppisanoja ja kaikki tarpeelliset muodostuksen yksityiskohdat. Silti hän välttää kuvaamasta kirjaviron oikeakielisyyssuunnien hienouksia ylen määrin. Normit hän kyllä erinomaisesti tuntee: tarvittaessa hän viittaa aivan viime vuosien norminmuutoksiin.

Suomalaisille aika vaivattomat viron adverbien ja konjunktioiden luokat kuitataan systemaattisilla luetteloilla, joihin on liitetty vain joitakin lyhyitä kommentteja. Jonkin verran hankalampia ovat post- ja prepositiot. Ne vievät kirjassakin enemmän tilaa: kirjoittaja selittelee niiden erikoisuuksia ja mainitsee lause-esimerkkejä. *Tükkis*-preposition kohdalla olisi muuten ollut paikallaan selitys, ettei kyseessä ole mikään tyylillisesti väritön sana, kuten esityksen perusteella voisi päätellä. Sitä ei voi käyttää prepositioiden *koos*, *ühes*, *üheskoos* veroisena missä vain; esim. ilmauksen *tükkis lilledega* voisi kääntää

suunnilleen seuraavasti: 'kukkineen päivineen' (s. 169).

Sananmuodostukselle omistetun laajakon kappaleen (s. 173—239) aloittaa aivan lyhyt yleiskatsaus viron yhdyssanojen muodostukseen. Sen sijaan sanojen johtoa Remes käsittelee poikkeuksellisen tarkoin. Ilmeisesti olisi ollut kuitenkin syytä suoda yhdyssanoille enemmän tilaa, vaikkapa johdosten kustannuksella. Yhdyssanoja oppija pystyy ja usein joutuu-kin muodostamaan itse sellaisessa yhdysanoja suosivassa kielessä kuin virossa. Johdosten aikaansaaminen on hänelle taas enimmäkseen ylivoimainen tehtävä, joten hänen täytyy hakea ne sanakirjoista. Silti on tärkeää luetella johdinten merkitykset, ja siitä Remes onkin esimerkillisesti suoriutunut. Merkitysten tuntemus auttaa ymmärtämään ja muistamaan viron sanastoa.

Myös syntaksia koskeva kappale (s. 240—277) olisi voinut ainakin joiltain osin olla laajempi. Laajempaa käsittelyä kaipaisi varsinkin suomen käytännöstä aika tavalla poikkeava viron sanajärjestys. Hyvin tiedetään, miten viroa opettelevat suomalaiset kummastelevat sen sanajärjestyksen erikoisuuksia. Suotavaa olisi ollut, että he olisivat voineet uudesta oppikirjasta löytää enemmän outojen järjestysseikkojen selityksiä esimerkkilauseineen; tällaiset puuttuvat nyt tyystin. Toisaalta on kiitettävä tapaa, jolla Remes on sanottavansa viron syntaksista sanonut. Esillä on attribuuttien käytön erikoisuuksia, objektiseikkoja, sijamuotojen käytön erikoisuuksia, rektio, passiiviseikkoja, lauseenvastikkeet, kysymyslauseet sekä jo mainittu sanajärjestyspuristelmä. Mukana on myös hyvä valikoima suomesta poikkeavia verbien ja nominien rektiotauspauksia (81 verbiä ja 13 nominia).

Ilman muuta ovat paikallaan kirjan loppuosasta löytyvät vironkielisten kielioppitermien luettelo vierasperäisine ja suomalaisine vastineineen sekä asiahakemisto ja johdinhakemisto. Lyhyehköön kirjallisuusluetteloon olisi syytä lisätä Leho Vörkin kirjaset »Viron kielen ääntä-

mys» (2. p., Jyväskylä 1972) ja »Viron paradigmaattinen astevaihtelu» (Jyväskylä 1973). Niistä hyötyisivät sekä viron kielioppien laatijat että ne, jotka kaipaavat viron ääntämys- ja astevaihteluseikoista suomenkielistä ja suomalaisille tarkoitettua lisätietoa.

Kirja on erittäin huolellisesti kirjoitettu, ja huolellisesti se on myös toimitettu ja painatettu. Vironkielisessä esimerkkiaineistossa silmiini osui vain muutamia painovirheitä, jotka häiritsevänä tässä oikaisisin: s. 25 *meded* po. *mehed*, s. 109 *elavad* po. *elavad*, s. 174 *kõrgpunk* po. *kõrgpunkt*, s. 175 *loengu* po. *loe|ngu*, s. 201 *tuhker* po. *tuhkur*, s. 248 *võorkeli* po. *võörkeeli*.

Jos vielä jotakin jää kaipaamaan, niin ehkä lisää sellaisia havainnollisia taulukkoja ja kaavoja kuin kirjasta jo löytyykin.

Mikään Hannu Remeksen kielioppia koskevasta vähäisestä kritiikistäni ei vähennä tämän kirjan poikkeuksellisia ansioita, jotka nekin toivottavasti ovat päässeet ainakin osaksi pilkistämään esiin tähänastisesta tekstistäni. Ansioita on todella paljon enemmän ja suorastaan runsaasti. Kirjoittaja muun muassa hahmottelee tuon tuostakin asiantuntevasti viron ja suomen kieliopillisten erojen historiallista taustaa esittämällä viron muotojen kantasuomalaisia rekonstruktioita, tietoja vanhasta kirjavirosta ja viron murteista. Paitsi että tällainen tieto on lukijasta kiintoisaa ja lukijaa sivistävää, viroa opetteleva saa näin psykologistakin tukea outojen kieliseikkojen vastaanotolle ja muistamiselle. Suomalaisen oma äidinkieli on useimmiten vanhemmalla kannalla kuin viro. Viron muotoja kohdanneiden muutosten ymmärtämisessä saattaa historiallinen vertailu olla suomalaiselle suureksi hyödyksi. Remes muistaakin aina tarvittaessa hyödyntää kielihistoriaa. Tietysti kannattaa kiinnittää lukijan huomiota suomen kielen vaikutukseen, kuten kirjoittaja tekee, esim. *na*-essiiviä (s. 61—62) ja *tar*-johdinta (s. 199) esitellessään. Remeksen sujuva siirtyminen tilassa (viron murteet, suomalaiset etymologiset

vastineet, muidenkin lähisukukielten tiedot jne.) ja ajassa (vanha kirjaviro, kantasuomi jne.) tekevät hänen kieliopistaan aivan kuin kolmiulotteisen ja siten hyvin ilmavan. Vaikutelmaa ovat omiaan lisäämään poikkeamiset virolaiseen kielielämään, samoin puhekielen seikkojen ja uusimpien oikeakielisyyssuunnitelmien huomioonotto.

Kaikesta näkee että tämän viron kieliopin on kirjoittanut kokenut käytännön mies, joka on itse vuosikaupalla opettanut suomalaisille viroa. Toisaalta tajuaa heti kirjoittajan syvällisen teoreettisen taustan. Jälkimmäinen näkyy mm. hänen harkituista kannanotoistaan kiistanalaisiin kysymyksiin. Esimerkkeinä voisi mainita Remeksen näkemykset *z* ja *ž*-äänneistä (ks. edeltä), konditionaalien *ksi*-tunnuksen alkuperästä (ei kuulu suomen *isi*-tunnuksen yhteyteen, s. 127) ja 3. persoonan muotojen suffiksiaineksen määrittämisestä (*-b* ja *-(v)ad* ovat persoonapäätteitä, s. 134). Remeksen aktiivitutkijan asenne sallii hänen ottaa huomioon kaiken kentällä tapahtuvan. Tämä asenne ei silti vähääkään heijastu hänen kielioppiinsa siten, että hän esittäisi Virossa todellisten yleis- ja kirjakielen kielioppiseikkojen joukosta vain suosimiaan tai jopa pelkästään toivomiaan seikkoja. (Sellaisia toiveunikielioppeja virosta on joskus laadittu, viime aikoina lähinnä ulkomailla.) Hannu Remes myötäilee asiantuntevasti ja uskollisesti viron todellista kielenkäyttöä. Kun viron alkeiskurssin opintoja varten on Suomen yliopistoissa tarjolla Toivo Kuldseppin ja Tõnu Seilenthalin kirja »Mõnda Eestist» (Helsinki 1980), josta vuoden 1986 keväällä ilmestyy 2., tarkistettu painos, Hannu Remeksen kielioppi puolestaan sopii erinomaisesti kurssikirjaksi varsinkin viron yliopistollisiin jatko-opintoihin.

Kiitän ja onnittelen Hannu Remestä hienosta saavutuksesta kaikkien hänen kielioppinsa käyttäjien ja erityisesti Suomen yliopistojen viron kielen lehtoreina toimivien virolaisten puolesta.

AGO KÜNNAP